

ПИСАНЕТО НА СОБСТВЕН ТЕКСТ (ЕСЕ) КАТО ТВОРЧЕСКО УМЕНИЕ

*Пенка Аврамова,
Нов български университет*

Резюме

Обучението по писане на собствени текстове от учениците на чуждия език е задача на училищно образование, в частност на обучението, насочено към развиване на тяхната комуникативна компетентност по съвременни езици. Това умение се развива през всичките етапи на образователния процес така, че учениците да придобият автономни компетентности за практикуването му в реална среда. Не е тайна, че в класната стая често фокусът е повече върху репродуцирането/възпроизвеждането на чужди текстове (образци на добри есета), отколкото върху развиването на работни умения за създаването на собствени такива. Но за да подготвим обучаваните за многообразието на живота и да развием у тях умения да изпълняват своите комуникативни намерения пълноценно и адекватно, този фокус следва да се измести към продуцирането / създаването на собствени текстове още от самото начало на учебния процес, а репродуцирането на чуждите добри практики да остане само като мост към успеха.

*Годишник на департамент „Чужди езици и култури“,
т. 1 (2018), стр. 275-283*

ПИСАНЕТО НА
СОБСТВЕН ТЕКСТ (ЕСЕ)
КАТО ТВОРЧЕСКО
УМЕНИЕ

С други думи, умението за писане на собствени ученически текстове /като цяло, и в частност на есето като текстови жанр/ се предхожда от умението да се репродуцират/възпроизвеждат чужди текстове. Есето представя в най-голяма степен ученика като автор със собствена индивидуалност и мислене, със свой когнитивен и афективен стил на взаимодействие със света. В този смисъл работата върху есе води до стимулиране (изясняване) на интересите му и може да бъде мостът между тях и неговата професионална и жизнена ориентация. Същността на есето се крие в разсъждението, постигнато чрез игра на мисълта и емоционалната съпричастност към дискутирания проблем. В тесен смисъл понятието „есе“ означава „първи опит“ или „практика“. Днес това понятие се утвърждава в своя широк смисъл – „кратък писмен текст върху зададена тема или специален сюжет“.

Както всяко друго умение, умението за писмено изразяване може да бъде развивано. Когато се изисква да се напише разгърнат текст по дадена тема, се цели да се провери в каква степен са развити реторичните и езикови умения и дали учениците разчитат правилно задачата, поставена чрез въпроса и да пишат обмислено и целенасочено в ограничените рамки на зададено време. Основните ключови умения, които трябва да демонстрират учениците и които са обект на оценяване, са свързаността на текста с избраната от тях тема; ясното формулиране на тезата; привеждането на достатъчни по обем, адекватни и логически обвързани доказателства в подкрепа на тезата; добре изразената структура на есето с ясни логически преходи между отделните му части; уменията в областта на правописа и пунктуацията и уместната употреба на езиковите изразни средства.

Есето не търси строга последователност и системност на изложението. То се разграничава от научната точна аналитика, както и от строгата документална организация на мисловната дейност. То дава възможност за игрови пространства пред мисленето, пред начина на изразяване и пред цялостното оформяне на

Пенка Аврамова

текста. За него основен при търсенето и излагането на аргументи е асоциативният принцип – когато една мисъл (емоция, представа) спонтанно извиква друга, с която в момента се открива връзка по някакъв признак. Изложението се характеризира с индивидуално стеснен зрителен ъгъл към проблема, с разнородност на аргументите, непредвидимост. Присъщи за него са подчертана образност, емоционалност и експресивност, многозначност, метафоричност, субективност и индивидуална неповторимост. Есето не е чуждо на мисловния експеримент – оттласкване от една изходна точка и поемане в посока, за която още не е ясно къде ще отведе. Есето е и в насладата от изразяването, в оригиналното подбиране и съчетаване на изразни средства и в изцяло личния стил. То ненавижда установените истини, тривиалното и сковаващото. То е полет на мисълта, осъществен след самовглъбяване и разговор със себе си. Построяването на текста се придържа към свободно структуриране, без задължителни схеми и предварителни модели, като следва интуицията и въображението на автора. Учениците биха изградили тяхното есе с много по-голяма лекота, ако пишат върху позната тема, отколкото ако се заемат с нов и непознат за тях проблем. Те трябва да обърнат внимание дали избраният въпрос не е съпроводен и с допълнителни инструкции. В някои случаи въпросите включват уточнения, специфични изисквания за обема на очаквания отговор (в брой думи), за включването на илюстративен материал (описания) или цитати, за начина на организиране на изложението и т.н. Обикновено самият въпрос съдържа ключова дума, която определя подхода към темата. Необходимо е да отделят няколко минути, за да обмислят общата концепция за своя отговор. Тъй като няма да разполагат с време да го пренапишат, трябва да изберат правилния подход към темата още преди да я развият. Ако се опитат да оформят в съзнанието си целта и/или основната теза в тяхното изложение, обяснителните и илюстративните детайли ще „изплуват“ сами в хода на писането. В противен случай рискуват да допуснат една от двете сериозни грешки: или да се отклонят от темата,

ПИСАНЕТО НА
СОБСТВЕН ТЕКСТ (ЕСЕ)
КАТО ТВОРЧЕСКО
УМЕНИЕ

или да напишат поредица от несвързани абзаци. Като резултат е възможно да се получи текст, който е несъобразен с темата, неадекватен, неясен и дори вътрешно противоречив. Поради това е препоръчително, преди да пристъпят към работа, да си съставят план на есето; да очертаят неговите основни пунктове – каква ще бъде основната теза, с какви аргументи ще я защитят и в каква последователност ще ги представят. Също трябва да изберат стил на писане, който е подходящ за постигането на тяхната цел, и да се придържат към него неотклонно. Едно добре структурирано есе трябва да съдържа уводна част, в която следва да е формулирана основната теза. Тя трябва да отразява тяхното мнение и позиция по поставения въпрос. Втората част на есето е неговото изложение, което трябва да защитят със специфични аргументи, които трябва да бъдат оформени в отделни абзаци от по няколко изречения, изградени с ясни логически връзки между отделните абзаци. Заключение то трябва да бъде логически обвързано с изложението и особено с въвеждащата част на текста.

Съобразявайки се с тези условия, група ученици писаха есе, на базата на което се провежда докторското изследване. Есето се писа в клас като един нормален учебен час под непосредственото наблюдение на учителя. С цел да се избегне репродукцията на текстове, учениците трябваше да създадат текст есе. Темата на есето е обща за всички, близка до съзнанието им – **“COMPUTERS ARE AN ESSENTIAL PART OF OUR DAILY LIVES”**. По този начин се изпълнява главното условие, че „продуктите от дейността на ученика са действително негови“. Темата е съобразена с възрастта и образователното равнище на изследваните лица – петнадесетгодишни ученици от 9 клас. Така непосредствената изява на ученическото съзнание всъщност се явява като източник в основата на метода самонаблюдение. За да бъдат избегнати негативни психически състояния (макар и временни), учениците не са уведомени, че са участници в експеримент. Целта е работата да протече като нормален, естествен час за писмени упражнения. Време за чернова нямат.

Пенка Аврамова

На практика учителят трябва да научи учениците да осмислят изискванията за писане на есе, да използват методи и стратегии за организация на ученето и реализирането на учебната задача, да се самоконтролират и самооценяват.

Преди да застанат пред белия лист, KWL като метод (знаем/искаме да научим/научихме) е чудесно средство, което може да се използва във всеки урок. Преди представяне на задачата, се въвежда темата. Опитваме да разберем какво знаят учениците вече по тази тема и така изискваме от тях да напишат три неща, които знаят (ако знаят три). След това ги приканваме да помислят какво биха искали да знаят. Какви въпроси имат? Нека да запишат тези въпроси. Това е чудесен инструмент, с който да проверим разбирането. Частта „К“ (какво искам да науча) може да е празна, но в края на урока всеки ученик би трябвало да има нещо записано в частта „L“ (какво научих). **Учениците са поставени в ситуация – какво се прави „ПРЕД БЕЛИЯ ЛИСТ“:** Оставям се на „потока на съзнанието“ и „събирам“ всички свои асоциации, породени от заглавието на темата. От асоциациите си извличам и идеи, които ще използвам (дори ако такива са ми препоръчани от преподавателя). Определям източниците си за моя творчески процес – словесни източници, мислене (развиване на теории), изобретателност и т.н. Това е моят сложен вътрешен диалог, който водя със себе си и със света за осмисляне на опита – собствения и чуждия. Организирам идеите за есето си (а по-късно и съдържанието му) на принципа на асоциациите. Във и около себе си търся най-неоспоримите доказателства за своите прозрения. Откривам/ предполагам различните гледни точки за обекта на своето есе и определям своята гледна точка по проблема и своето становище (теза). Така постигам своето „аз мисля по въпроса“, усещам „моя проблем“ в темата. Ориентирам се в моите чувства и в моите усещания, като се идентифицирам с / телепортирам в проблема. Така постигам присъщата на есето емоционалност, разбирана като емоционална наситеност и емоционално въздействие. Подбирам на принципа

ПИСАНЕТО НА
СОБСТВЕН ТЕКСТ (ЕСЕ)
КАТО ТВОРЧЕСКО
УМЕНИЕ

на аналогията подходящи сентенции, афористични изрази или създавам по аналогия свои. Обмислям оригинално онагледяване на своето есе. Не прикривам своята субективност, своите пристрастия, защото разпределям вниманието си върху отговорите, които съответният текст и другите ми източници на информация дават на проблема, както и върху отговорите, до които аз достигам, вглеждайки се в себе си.

Целите на есето се свързват с представяне и защита на личното мнение (информативно-познавателно есе) и с убеждаване на събеседника (читателя, аудиторията) в правотата на изказаното мнение (убеждаващо есе). Етапи при разработване на академичното есе: подготвителен етап – включва избор на темата, открояване на целта (личната позиция), проучване и анализ на теоретичните източници, обмисляне на композицията, изготвяне план; основен етап – излагане на причинно-следствена връзка между факти и явления, съпоставянето и/или противопоставянето им, илюстрирането им с примери, цитати, други художествени изразни средства (антитеза, сравнения, градация), обработка на статистически данни и техния анализ и заключителен етап – цялостна проверка на текста (стил, пунктуация, правопис), редактиране.

Но възниква въпросът – Как се създава есе? Първо, проблемът трябва да те вълнува, понякога радва или тревожи, притеснява или окриля, изумява или убеждава, стъписва или подтиква; в неговата разработка трябва да вложиш своето разбиране и своето чувство за него. Преди да седнеш да пишеш, необходимо е да се осмисли есето известно време вътре в себе си; да се оформи донякъде предварително във вътрешен план, да се нагласиш към него. Второ, есето съдържа и изявява личната ти позиция. Тя е съгласувана – противопоставяна или паралелна с други позиции по проблема. Ти си прочел(а) и изследвал(а) и други автори. Тогава обикновеното мнение се превръща в позиция – когато се подкрепи със свидетелства и аргументи, когато е мнение, знаещо и предвидило другите мнения. Трето, с наличието на аргументи, примери,

Пенка Аврамова

доказателства, опровержения есето се доближава до науката. Четвърто, есето се доближава и до художественото произведение, до изкуството – ярка образност, аналогии, метафори, хиперболи, емоционалност, оригиналност. Ти се опитваш да видиш проблема в неочаквани аспекти, дори и за теб. Пето, есето може да съдържа елементи на сюжет, приказност, фантазност, сентенции, афоризми. Доближава се до фолклора и наративната житейска мъдрост. Шесто, есето съдържа „елементи от самия теб“ - твоите чувства, твоите усещания, твоите неповторими изрази, твоите любими похвати. За да бъдеш оригинален, впиши се в темата и си дай сметка за всичко, което предизвиква у теб като представи, страхове, трепети, емоции, картини, аромати, скорости и обрати – телепортирай се телом и духом там някъде, където този свят се случва, и ще бъдеш автентичен. Седмо, есето има необходимата текстова структура – въведение, същинска част и заключение (въведението и заключението не са задължителни), в които добре са открити проблемите, обратите и отговорите и които представляват неделима завършена цялост. Осмо, есето борави с точен език и същевременно фриволен, специфично твой, позволяващ си словотворчество и отклонения за постигане на различни ефекти. Девето, есето се различава от всички други видове на аргументативния текст, защото не се стреми към изчерпателност и систематичност, а към специфичен и неочакван, единствен ъгъл (гледна точка, позиция), които обаче осветляват цялото явление (обект), понякога един аргумент, дълбочина, конкретност, изразителност.

Интересен момент е психологическият процес на създаване на есе. Монтен (2017: 105) нарича есето „сгъстен разум“ (квинтесенция на мисълта). Този процес включва: целенасочено наблюдение, вслушване в същността на околното и вътрешното; припомняне; свързване; аналогизиране (прехвърляне) на сегашен и минал опит (познание, информация, примери); определяне на различните гледни точки на явлението – до точна формулировка на заглавие и усещане за моя проблем в темата; вътрешно структуриране на инфор-

ПИСАНЕТО НА
СОБСТВЕН ТЕКСТ (ЕСЕ)
КАТО ТВОРЧЕСКО
УМЕНИЕ

мацията; различни изненадващи читателя варианти на оформяне на текста – вътрешно самонавиване за изработване и узряване на настроението, възлнение-то; прогностичен етап – предвиждане ефекта и въздействието, качеството на продукта – до увереност, че това е моят начин за изразяване на моята позиция, която ще повлияе на другия. Тоест есето съчетава експресивна и импресивна (конативна) функция на езика според Якобсон (2000:89). Позицията е конкретна и лична, но това не означава, че тя не възплъщава универсалност. Есето дава възможност за това – всеки сам да открие отговор и да го защити и аргументира. И нещо повече – да открие своя път за постигането на този отговор, което е по-важното. Поради тази причина работата върху есе изисква нагласа за равнопоставеност в общуването между учител и ученик, взаимен стремеж за признаване на другото мнение. Работата върху есе позволява ученикът да бъде ангажиран като съ-творец на образователния процес /а това го прави отговорен и активен/. Уместно е във всички етапи ученикът да може да пише есе не като за изпитване, а като за общуване, породено от една реална комуникативна комуникация.

И не на последно място, да се формират умения за самоконтрол и самооценка е гаранция за: повишаване ефективността на обучението; засилване познавателните интереси на учениците, а това е предпоставка за стремеж към „учене за цял живот“; осмисляне на учителския контрол и оценка, за да води към цялостно развитие на личността.

Пенка Аврамова

БИБЛИОГРАФИЯ

Мишел дьо Монтен (2017). Опити: <https://www.minedu.government.bg/?go=page&pageId=1&subpageId=25>

Пиръов, Г. (1971). Педагогическа психология, София: изд. Наука и изкуство, стр.147-156

Якобсон, Р. (2000). *Езикът на поезията*. София: ИК „Захарий Стоянов“

Стаматов, Р., Б. Минчев (2003). Психология на човека. София: изд. Хермес, стр. 465